

Popovics Bazil munkácsi görögkatolikus püspök tevékenysége 1848-ig

A hét „fő nemzetiség” közül lélekszámban a ruszin volt a legkisebb Magyarországon. Mind anyagi, mind pedig kulturális tekintetben a legszegényebb népcsoportként tartották őket számon. Társadalmuk csonka, más szóval hiányos struktúrájú volt, túlnyomó többségben írástudatlan parasztokból állt. Nemesség és polgárság híján görögkatolikus papságuk töltötte be az elit szerepét. Nemzeti kultúrájuk, irodalmuk kifejllesztésére az Ungvár központú Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye adott keretet és bázist.

Az 1771-ben kanonizált munkácsi püspökség első jelentősebb püspöke Bacsinszky András volt, aki 1809-ben bekövetkezett haláláig kiépítette az egyházmegye egyházigazgatási struktúráját. A Bacsinszky által lerakott alapok megszilárdítása komoly kihívásnak bizonyult. E téren az 1838-ban beiktatott Popovics Bazil püspök érte el a legnagyobb sikereket.

Érdeklődésünk középpontjában Popovics munkácsi főpásztor egyházmegyéje infrastrukturális és anyagi helyzetének megszilárdításáért tett lépéseinek ismertetése áll. Ezt követően – titkosrendőrségi jelentések alapján – arról is szót kívánunk ejteni, hogy a püspök milyen légkörben volt kénytelen egyházmegyéje felvirágoztatásán dolgozni. Popovics eredményekkel és kihívásokkal teli életútját 1848-ig követjük nyomon.

Az iskolapadtól a püspöki szélig

Popovics Bazil 1796. szeptember 12-én született az Ugocsa megyei Nagykomjáton. Édesapja, Popovics György a falu görögkatolikus papjaként teljesített szolgálatot. Édesanyja, Lengyel Mária, nemesi származású volt. Popovics Bazil az elemi iskolát Nagykárolyban, a gimnázium első négy osztályát Máramarosszigeten végezte. Érettségit az ungvári gimnáziumban szerzett, ahol hamar kitűnt tehetségével. Egy alkalommal, amikor Popovics éppen a házi feladatáról adott számot, egyik tanára a következő mondattal hívta fel a felelő kiemelkedő képességére az osztálytársak figyelmét: „Ruszinok, figyeljete, ő lesz a ti püspökötök!”.

Popovics 1814-ben a pesti egyetemen folytatta tanulmányait. Mindössze 22 évesen bölcsészdoktorrá avatták. 1815-ban felvételt nyert a pesti Központi Szemináriumba, ahol jeles tanuló, viszont máig ismeretlen okok miatt nem szerezte meg a teológusi doktori címet. Tanulmányait követően, 1820. április 10-én Pócsy Elek püspök Ungváron pappá szentelte. Szolyván, majd Máramarosszigeten szolgált segédlelkészként. Életének egyik fordulópontja 1822-ben következett be, amikor az Eperjesi Görögkatolikus Egyházmegye püspöki titkárává nevezték ki. 1835-ben az eperjesi káptalan kanonoka lett. Ez utóbbi hivatalát mindössze nyolc hónapig töltötte be, mivel 1837. március 16-án V. Ferdinánd magyar király a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye püspökévé nevezte ki. A kinevezését XVI. Gergely pápa 1837. október 2-án hagyta jóvá. Bécsi levéltári források alapján 10 jelölt közül esett Popovicsra a választás. A végleges döntés meghozatalában nagy szerepet játszhatott az agg és sokat betegeskedő Tarkovics Gergely eperjesi püspök ajánlólevele, akinek Popovics 16 éven keresztül segített egyházmegyéje kormányzásában. Mindezek után Popovicsot 1838. március 18-án a lebergi székesegyházban szentelte püspökké Mihajlo Levickij galíciai metropolita. Az új püspök beiktatása tiszteletére Ungváron fényes ünnepséget tartottak.

Eredmények és kihívások

Popovics fiatalon, mindössze 42 évesen látott neki püspöki teendőinek. Kinevezését megelőzően hat évig nem volt főpásztora a Munkácsi Egyházmegyének. Ez idő alatt Csurgovics János vikárius irányította az egyházmegyét, aki szilárd alapokat hagyott maga után, viszont ezzel együtt számos probléma várt még megoldásra. Nem javította a helyzetet az sem, hogy egyes források szerint a püspöki címre szintén pályázó Csurgovics és Popovics Bazil közötti viszonyt olykor élés viszálykodás jellemezte.

A nagy kiterjedésű, de szegénységben tengődő munkácsi egyházmegye Popovics püspöksége idején megújult és anyagiakban is jelentős mértékben gyarapodott: templomok, parókiák épültek, építkezések, felújítások folytak. Szinte megfordult a fából és kőből épült templomok és parókiák aránya. Míg Popovics püspöksége kezdetén az egyházmegye 700 templomából 30, 464 paplakjából 20 volt kőből építve, addig Popovics élete végén az egyházmegye 234 kőtemplommal és 222 kőből épült lelkészlakkal rendelkezett.

Popovics püspök az egyházmegye ungvári infrastruktúráját is számottevően fejlesztette. Háromemeletes püspöki lakot építtetett, amelyben 36 szobát és 3 könyvtári termet rendeztek be. Az épület mellé két – bádoggal fedett – tornyot húztak fel. A püspöki palota homlokzatára a következő feliratot helyezték: „Uram, Istenem, áldd meg a te szolgád házat!” A püspöki palota építési költségeit az egyházmegye saját forrásaiból, illetve kölcsönből fedezte.

A püspök az árván maradt papfiúk intézetét is igyekezett továbbfejleszteni. Az árvaház építése néhai Pócsy püspök idején ugyan megvalósult, viszont hiányzott az alapítványi tőke. Popovics 1840-ben biztosította a szükséges összeget, s azt az évek során jelentős mértékben gyarapította. Egy 1860-ban írt laptudósítás szerint az itt nevelt fiúgyermekek száma 62 főt tett ki.

Popovics 1841 júliusában zsinatot tartott, ahol rendezték a papok és a kántortanítók özvegyeinek anyagi helyzetét. Ennek nyomán tízszer annyi nyugdíjat kaptak, mint azelőtt. Az alapítvány alaptőkéjét a püspök megötszörözte.

Popovics püspök 1839-től a magyar országgyűlésben is jelen volt. A felsőház tagjaként részt vett a magyar reformkor utolsó három országgyűlésén (1839/40, 1843/44 és 1847/48). Nekrológiájának szerzője szerint a püspök a megyei és országgyűlési tanácskozásokon mérsékelt, de haladó álláspontot képviselt. A kormány és az ellenzék bizalmát egyaránt élvezte.

Pánszláv vádak

Popovics püspök sikerei láttán több irigye és rosszakarója is akadt. Az ellene felhozott vádak azokról az 1839 és 1847 között írt besúgói jelentésekből ismerhetjük meg, amelyeket az osztrák titkosrendőrség számára készítettek. A jelentéseket 1907-ben adta ki a lembergi székhelyű Sevcsenko Tudományos Társaság. A kiadvány szerkesztője az ukrán nemzetiségű Mihajlo Tyersakovec volt. A gyűjtemény főként a galíciai ukrán nemzeti mozgalom 1830 és 1847 közötti történetéről szolgáltat adatokat, de a függelékben helyet kapott mintegy tucatnyi, a magyarországi ruszinságra, a munkácsi püspökség klérusára és főpásztorára vonatkozó jelentés is.

A Popovics püspök ellen intézett támadások ürügyéül szolgált, hogy levelezést folytatott Magyarországon kívül élő személyekkel. Ilyen volt az őt felszentelő Mihajlo Levickij galíciai metropolita, vagy éppen a szentpétervári udvar orvosaként tevékenykedő Ivan Molnar, aki a

püspök gimnáziumi osztálytársa volt. Popovics kapcsolatban állt a híres orosz szlavistával, Izmail Szreznyevszkij professzorral is, aki őt 1842-ben Ungváron is meglátogatta. A püspököt ellenségei azzal kezdték el vádolni, hogy Oroszországnak kémkedik, vonzódik a pravoszláv vallás iránt és magát a cár alattvalójának tartja. E vádakat ismertetik azok az 1845 és 1847 között írt besúgói jelentések, amelyeket – a Magyarország területén törvénytelenül működő – osztrák titkosrendőrség számára készítettek. E beszámolók rengeteg téves információt és politikailag motivált vádaskodást foglalnak magukba, ezért igazságtartalmuk erősen megkérdőjelezhető. Nem valószínű, hogy a püspök és klérusa szimpátiát éreztek volna azon Orosz Birodalom iránt, ahol az ortodoxiát preferáló szentpétervári udvar üldözte az egyesült papságot. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy az 1840-es években a szláv népek egységét és összefogását hirdető ún. pánszláv ideológia az orosz nemzeti gondolkodásra még nem gyakorolt jelentős hatást.¹

Az osztrák titkosrendőrségnek tett jelentések hatására Sedlniczky rendőrminiszter két alkalommal (1846. június 28-án és 1847. október 5-én) szóbeli és írásbeli formában is kifejtette véleményét az uralkodónak Popovics püspökről és a görögkatolikus klérusról. V. Ferdinánd 1846. július 22-én arra utasította Sedlniczky grófot, hogy folytassa a munkácsi püspök tevékenységének megfigyelését. A király ugyanakkor elhatározta, hogy haladéktalanul intézkedik a munkácsi egyházmegyei papság anyagi helyzetének javítása érdekében.

A kongrua-ügy

A király klérust segítő intézkedésére mindenképpen szükség volt, mivel a munkácsi egyházmegye papjai csekély helyi javadalom híján, többnyire nyomasztó, mondhatni nyomorúságos körülmények között éltek. A munkácsi püspökség legégetőbb anyagi jellegű problémája az ún. kongrua, vagyis a papi fizetésrendszer ügyének rendezetlen helyzete volt. A kongrua történeti háttérével kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy annak első megállapítását egy 1806-ban kelt királyi leirat kezdeményezte. Ez alapján a munkácsi püspökségben is foganatosították a papi jövedelmek összeírását. E munkát felterjesztették a Helytartótanácshoz. Az egyházmegyei kormány azonban évtizedeken keresztül eredménytelenül sürgette a munkácsi püspökség mostoha körülmények között tengődő papjai fizetésének rendezését. 1847-ben a Helytartótanács Főszámvevői Hivatala ugyan készített egy újabb számítást, viszont a bécsi udvar – anyagi fedezet híján és az 1848 márciusában kezdődő forradalmi események miatt – nem tudta megoldani a munkácsi egyházmegye klérusának jövedelemkiegészítését.

Popovics Bazil püspökségének 1848-ig tartó első szakaszában eredményesen fejlesztette a munkácsi egyházmegye anyagi és infrastrukturális háttérét. Tevékenységének köszönhetően a munkácsi püspökség a magyarországi ruszinok vallási és nemzeti identitásának meghatározó pillérévé vált. Popovics püspöknek még a fordulatokban igencsak gazdag 1848–1849-es események előtt sikerült megerősítenie a görögkatolikus klérus helyzetét, ennek nyomán joggal tekinthetjük az egyházmegye alapjait lerakó Bacsinszky András méltó örökösének.

Molnár Ferenc

*II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék*

Forrás: <https://karpataljalap.net/2019/12/23/popovics-bazil-munkacsi-gorogkatolikus-puspok-tevekenysege-1848-ig>